

PERMANENTNÁ FORMÁCIA ABSOLVENTOV TEOLOGICKÝCH FAKÚLT

doc. ThDr. Štefan Paločko, PhD.

TÉMA II: PÔVOD FORMULÁCIE FILIOQUE

ÚVOD: Historické predpoklady

Hlbšia teologická reflexia po definovaní dogiem o božskej podstate všetkých troch Osôb na Prvom nicejskom a Prvom konštantínopolskom koncile viedla k objasňovaniu vzťahov medzi jednotlivými Osobami Trojice, ako aj k rozlišovaniu ich identity. Takáto reflexia tak na Východe, ako aj na Západe viedla k uvedomeniu si skutočnosti, že Svätý Duch vychádza z Otca i Syna. Samotný fakt, že Svätý Duch vychádza z Otca, bol zadaný na Prvom konštantínopolskom koncile. Vyjadrenie, že Svätý Duch vychádza „i zo Syna“, vstúpil do teologickej terminológie pod latinským vyjadrením „Filioque“.

1. Teologické reflexie cirkevných otcov

Na Východe možno za takúto teologickú reflexiu ďakovať predovšetkým Cyrilovi Alexandrijskému, od ktorého pochádza vyjadrenie: „Duch Svätý je Duch Boha Otca a podobnou formou tiež Syna, lebo substanciálne vychádza z dvoch, teda z Otca a Syna.“ Ďalším dôležitým textom v tejto reflexii je vyjadrenie Gregora Nyssenského: „Písmo nazýva Syna jediným zrodeným z Otca, teda Jednorodným. Tento výraz stanovuje, čo má Syn vlastného. Zároveň Písmo tvrdí, že Svätý Duch pochádza z Otca, ale tvrdí tiež, že pochádza od Syna, lebo hovorí: „Kto nemá Ducha Kristovho, nie je jeho“ (Rim 8,9). Svätý Duch, ktorý je Boh, je tiež Synov, samozrejme však Syn, ktorý je Boh, nie je Svätého Ducha, pretože sa nikde nehovorí, Syn Svätého Ducha. Tento poriadok vzťahov je konštantný a neprevrátiliteľný.“ Na rolu Syna pri vychádzaní Svätého Ducha upozorňovali aj ďalší východní otcovia ako Atanáž, Bazil Veľký, Gregor Naziánsky, či Epifanos zo Salamíny.

Na Západe je nevyhnutné spomenúť Augustína a jeho spis De Trinitate, v ktorom sa pokúšal riešiť vnútrotrojčné vzťahy. Augustín si všimá pôsobenie Najsvätejšej Trojice v tomto svete, teda ekonomickú Trojicu a z posielania Osôb v dejinách odvádza vychádzanie týchto Osôb v imanentnej Trojici, teda v Trojici, aká je večne existujúca sama v sebe. V Písme sa stretáme s vyjadreniami, podľa ktorých Syn posielal Svätého Ducha. Napríklad Ježiš hovorí apoštolom o Svätom Duchu: „Príde Tešiteľ, ktorého vám ja pošlem od Otca“ (Jn 15,26), „z môjho vezme a zvestuje vám“ (Jn 16,14), „Ja na vás zošlem, čo môj Otec prisľúbil. Preto zostaňte v meste, kým nebudete vystrojení mocou z výsosti!“ (Lk 24,49). Ježiš hovorí o Svätom Duchu ako o živej vode (porov. Jn 7, 37-39). V tejto súvislosti o Svätom Duchu hovorí: „Smädnému dám zadarmo z prameňa živej vody (Zj 21,6). A apoštol Ján v Apokalypse svedčí: „Potom mi ukázal riekou vody života, čistú ako krištál, vytekajúcu od Božieho a Baránkovho trónu“ (Zj 22,1). Takéto vyjadrenia Písma privádzali Augustína ku konštatovaniu, že Svätý Duch vychádza nie len z Otca, ale i zo Syna.

2. Vloženie Filioque do Nicejsko-konštantínopolského vyznania viery

Pod vplyvom týchto teologických reflexií sa v Západnej cirkvi toto vedomie pochádzania Svätého Ducha i zo Syna začalo postupne objavovať aj ako dodatok v Nicejsko-konštantínopolskom vyznaní viery, ktorý bol pôvodne na Prvom konštantínopolskom sneme sformulovaný v znení, že Svätý Duch vychádza od Otca. Západné cirkvi pretavili uvedomenie si pochádzania Svätého Ducha do vyznania viery v znení, že Svätý Duch vychádza od Otca i Syna (Filioque). Tým zároveň zdôrazňovali božskú podstatu Syna pred pozostatkami ariánov.

Keďže na Východe sa Nicejsko-konštantínopolské vyznanie viery o Filioque nedopĺňalo, vedomie týchto teologických reflexií spomínaných východných otcov neboli natoľko známe a rozšírené, ako na Západe. Z toho dôvodu, keď pápež Martin v roku 649 použil vo svojom liste formuláciu, že Svätý Duch vychádza z Otca i Syna, na Východe to vyvolalo u mnohých prekvapenie, rozpaky a u niektorých aj znepokojenie. No Maxim Vyznavač, jeden z najväčších východných mysliteľov a jeden z posledných východných cirkevných otcov, potvrdzoval, že Svätý Duch vychádza i zo Syna. Pripomínal, že musí byť však zachovaná viera v pôvod Syna z Otca a až následne možno uvažovať o pôvode Ducha i zo Syna, čo samozrejme pápež Martin, ako aj celý kresťanský Západ nikdy nepopieral. Podobne ako Maxim Vyznavač sa vyjadroval aj Ján Damascénsky.

ZÁVER

Možno skonštatovať, že vedomie Filioque bolo dôsledkom prehlbovanie viery v Božie Zjavenie zachované v Apoštolскеj tradícii a toto prehlbovanie sa dialo tak na Východe, ako aj na Západe. Z toho je zjavné, že odmietanie Filioque, ako to možno vidieť od deviateho storočia v niektorých Východných cirkvách, nie je autentickou východnou tradíciou.

NAŠA ÚLOHA:

Katolícky teológ východného obradu potrebuje prehlbovať autentické poznanie východnej tradície a vyvarovať sa povrchných postojov či riešení. Duchovný život či už podľa západnej, alebo východnej kresťanskej tradície nutne musí zapadať do celkového kontextu kresťanskej zvesti.

ÚLOHA CIRKVI:

Cirkev ako strážkyňa pravej viery je povolaná učiť a zdôrazňovať autentické znenie kresťanstva a ako také ho sprostredkovať katolíckym kresťanom, ako aj zrozumiteľne ponúkať kresťanom, ktorí nie sú zjednotení s Rímom.

LITERATÚRA:

BOUYER, L.: *Le Consolateur*. Paris : 1980

CYRIL ALEXANDRIJSKÝ: De adoratione I. In: J. P. MIGANE (ed.): *Patrologiae cursus completus, Series graeca et orientalis*. Paris : 1857 – 1886, 68, 148a.

JÁN DAMASCÉNSKY: Expositio de fide orthodoxa I, 8, 12. In: J. P. MIGANE (ed.): *Patrologiae cursus completus, Series graeca et orientalis*. Paris : 1857 – 1886, 94, 822-833; 844-849.

MAXIM VYZNAVAČ: Epistula ad Marinum. In: J. P. MIGANE (ed.): *Patrologiae cursus completus, Series graeca et orientalis*. Paris : 1857 – 1886, 91, 136.

PALOČKO, Š.: *Boh odhalený rozumom a vierou*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2025.

POSPÍŠIL, C.V.: *Jako v nebi, tak i na zemi*. Kostelní Vydří : Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2017.
